

Google keresés

 Web Kerikata.hu
AdChoices

Rousseau magyar követője az egészségnevelésről

(Egészségnevelés, 2004, 104-106. o.)

© 2000 Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin egyetemi docens

A sajtótermékeknek megjelenésük óta nagy szerepük van az egészséges életvitel kialakításában, az egészségnevelés kapcsán. A 19. század eleji Magyarország tudományos életének egyik fontos orgánuma volt a Tudományos Gyűjtemény című folyóirat. Benne helyet kaptak azok az – adott korszakban modernnek számító – írások, melyek a kor eredményeit és szellemiségét tükrözték.

Az egészségnevelést érintően Kis János tette közzé elsőként cikkét a lapban, aki Rousseau korai magyar követőjének számít, és a 20. század eleji magyar reformpedagógusok szellemi elődjének. Gondolatai a testi- és ezen belül a szexuális nevelésről – fényt vetnek a korabeli pedagógiai gondolkodás gyökereire és tartalmára.

A sajtótörténet és az egészségnevelés

Manapság, amikor újságok és folyóiratok ezrei vesznek minket körül nap mint nap, és ezenkívül különböző médiumok árasztják ránk az újabb és újabb információkat, nehéz elképzelnünk azokat a régebbi korokat, amikor ez nem így volt. Most, az évezred végéhez közeledve, az információrobbanás és az információs forradalom időszakában éppen ezért nehéz feladat régi sajtótermékekről írni, vázolni azok helyét és szerepét a korabeli magyar valóságban.

Európában az újságok története kevesebb, mint 4 évszázados múltra tekint csak vissza. 1609-ben jelent meg az első lap Strasbourg városában, amely az ottani társasági élet főbb eseményeiről tájékoztatta az érdeklődőket. Közel 200 évnek kellett azonban eltelnie ahhoz, hogy a sajtótermékek megkezdjék „diadalútjukat”, és alig egy százada annak, hogy a sajtó tömegsajtóvá vált Európában.

A hírlapok és folyóiratok megjelenése előtti időkben főleg a szóbeli közlés, a könyvekben közzétett információk és a levelezés jelentette az ismeretek terjesztésének módját. Ahogyan azonban – főként a protestáns irányzatok nevelési-oktatási törekvései, illetve a 18. századi, felvilágosodás-kori történések hatására – nőtt az olvasóközönség, megnőtt a rövid, könnyen hozzáférhető olvasmányok iránti kereslet is. Az újságoknak már a kezdeti időktől fogva megvolt az az előnyük a könyvekkel és levelekkel szemben, hogy képesek voltak „friss” információkat közvetíteni, jöllehet, senki álmodni sem mert még napjaink „helyszínről tudósító” újságíróiról és riportereiről.

A 18-19. század fordulójától kezdve hazánkban is egyre nagyobb jelentőségre tettek szert azok a lapok, amelyek nevelési és életvezetési tanácsokat is közzétettek, bár a sajtótermékek számának felfutása a múlt század utolsó harmadában volt igazán jelentős. A legelső magyar újságok és folyóiratok olvasói többnyire előfizetői voltak a lapoknak, számuk néhány tucattól 3-4 ezerig terjedt. Mivel zömmel főnemesi, vagy tehetősebb polgári családok tagjai voltak az előfizetők, feltételezhetjük, hogy egy-egy lap olvasóinak valódi száma a fentieknél jóval magasabb volt, hiszen az olvasnivalók kézről-kézre jártak a családi vagy baráti körön belül. Így minden bizonnyal nagy szerepük volt a sajtótermékeknek már a kezdet kezdetén a közművelődést illetően. Jelentőségük továbbá abban állt, hogy lehetőséget nyújtottak a kor tudósainak, politikusainak, sőt az egyszerű embereknek is gondolataik közzétételére. A sajtótermékek csaknem két évszázada hazánkban is nagyon fontos szerepet töltenek be az egészségnevelés, az egészség megőrzését illetően. Már a legelső lapokra is igaz volt, és napjaink sajtójára is jellemző, hogy jelentős közvélemény-formáló erővel bírtak.

A múlt század első felének egyik legkiemelkedőbb magyarországi tudományos folyóirata volt a „Tudományos Gyűjtemény”. Az „Erdélyi Múzeum” című lap sikerén felbuzdulva „pesti tudósok vállalkozásaként” 1817 januárjában indult meg ez a sajtóorgánium. Első szerkesztője Fejér György volt, és alig egy év alatt 734 előfizetője lett a lapnak, borsos ára ellenére. *(Egy példány ára, technikai minőségétől függően 18-45 forint között mozgott, miközben egy jól fizetett napszamos napi bére 1 forint volt!)*^[1]

„A testet tárgyazó nevelésről”

A folyóirat hasábjain publikált Kis János (1770-1846) evangélikus író, filozófus, pap-tanár is. A Kazinczy köréhez tartozó, szorgalmas író különösen az ismeretterjesztő munkák megírásában, külföldi szerzők műveinek fordításában és közvetítésében tűnt ki.^[2]

A lap 1817/IX-es számában Kis egy olyan, az egészségnevelés szempontjából korszakos jelentőségű írást tett közzé, mely kítűnő metszetet nyújt a kor e témával kapcsolatos problémáiról és az akkori véleményekről.^[3] A mintegy 30 oldalnyi mű olyan, pedagógia és orvostörténeti szempontból nézve is, értékes gyöngyszem, amely egyszerre felmutatja régebbi történeti korok gondolatainak összefoglalását és a modern pedagógiai eszmék lényegét. A szerző paragrafusokba szedte műve főbb gondolati egységeit, és az egészségnevelést érintően sem a fontos témákról *(étkezés, mozgás, szexuális nevelés)* nem feledkezett meg, sem a gyermekekkel foglalkozó személyek *(tanár, orvos, szülő)* feladataiknak elkülönítéséről.

„A testet tárgyazó nevelésről” című írás alap gondolata az, hogy „A’ test (...) az az eszköz, mellynek segítségével a’ lélek munkálkodik...” A szerző külön összefoglalta azokat a történeti példákat, melyek olvasói számára mutatták, hogy a testi nevelés milyen fontos helyen állt egykoron. Az értekezésről szólva kifejtette, hogy mennyire fontos az anyatejes táplálás, és kisgyermekkorban a növényi alapú táplálkozás. A mértékletesség és a rendszeresség Kis János szerint az evés kapcsán kiemelhető két alapszabály. A szeszes italok, a tea, kávé csokoládé fogyasztása valamint a dohányzás szokása szerinte kiiktatható az ifjak viselkedéséből, ha megfelelő jó példákat látnak maguk körül. Megfogalmazta tehát, hogy nincs szükség a káros szenvedélyek elleni küzdelemre, ha sikeres a megelőzés.

A friss levegő és a helyes öltözködés részletezése is megtalálható az egykori cikkben. „Mennél fontosabb a’ testnek gőzölgése, annál szükségesebb, hogy a’ bőrnek felső színén lévő apró lyukatskák bé ne duguljanak. Félre tehát a’ hajporral, pomádéval, kenetekkel ’s festékekkel a’ gyermekek’ szobájából!”

Kis János pontosan tisztában volt – nagy elődeihez hasonlóan – a testmozgás jelentőségével, és tudta, hogy a gyermekkorban fontos lételeme a tevékenykedés. A reformpedagógiai gondolkodókat és a gyermeklélektan szakavatott ismerőit messze megelőzve írta: „mennél fiatalabbak a’ gyermekek, annál szükségesebb hogy testek a’ gyakorlás által formáltassék, ’s annál helyetlenebb volna tőlük nyugodalmat, s’ egy helyben sokáig való ülést, állást, lételt kívánni, vagy épen ezekért nékiek valamely érdemet tulajdonítani.”

Kiválóan ismerte kora testnevelésének haladó törekvéseit, főként német és latin nyelvű művekre támaszkodva ismertette a „természeti és mesterséges gimnasztika” formáit. (Pl.: „járás, futás, tánc, kortszolázás, bankón-járás” illetve „ugrálás, felfelé mászás, küzködés, hagyigálás (= dobálás), erőnyosan való hajladozás (= balancirozás) és lovaglás...”.) Mind az étkezési és ruházkodási, mind pedig a mozgással kapcsolatos Kis-féle gondolatokból visszaköszönnek Rousseau 1762-ben megjelent „Emil” című regényének megállapításai.^[4]

Cikke 11. paragrafusában a szerző ki is emelte a neves filozófust, felidézve annak mesterség-tanulással kapcsolatos véleményét. Kis János is az asztalos illetve az esztergályos szakma megtanulását tartotta fontosnak.

A szexuális nevelésről

A Tudományos Gyűjteményben megjelent írás csaknem felerészben a szexuális neveléssel foglalkozik. Ez is nyilvánvalóan tükrözi Rousseau regényének hatását, aki Emil 15 éves kortól házasságig terjedő életszakaszában kiemelkedően fontosnak tartja ezt a kérdést.

A szexuális nevelésről írott könyvek a 18. század vége előtt jobbra egyházi szerzők értekezései voltak. E tényből következően főként tiltásokat, dörgedelmeket tartalmaztak, és a szexualitást „szégyenletes dolog”-ként tételezték. Jóllehet, a szexualitásról, a szexuális nevelésről való vélekedés mindenkor kor- és kultúra-függő, valamennyi korszakban valahogyan viszonyulni kellett ehhez a kérdéshez. Rousseau, aki az élet természetes velejárójának tartotta a szexualitást, kiemelte a kamaszokkal szembeni őszinteséget, és a nevelő tapintatos, bölcs hozzáállását e nevelési problémahelyzethez.

A szexuális viselkedés tudományos kutatásának vizsgálata csak a múlt század 70-es éveiben kezdett kibontakozni (*Krafft-Ebling bécsi ideg orvos munkásságához kapcsolódóan*),^[5] így Kis János csak elődei nem tudományos igényű műveire támaszkodhatott. Ő sem tudott elszakadni a szexualitás „vétek”-ként való felfogásától. Meglepően aktuálisnak tűnik az alábbi gondolata: „... a’ természet rendin kívül való testi gyönyörűségnek ragadó nyavalyája minden rendekre elhatott, hogy annak titkaiban már a’ gyermekek is járatosabbak most, mint nagy atyjaik az ő házasságok’ idejekor voltanak, és hogy tsak nem mindnyájan gyakorolják magokat azokban elébb mint a’ természet a’ megérlelés munkáját elvégezte...” Csaknem kétszáz éve (és tudjuk jól, hogy már az ókorban is!) Kis János és más szerzők is a generációk erkölcsének hanyatlásáról számoltak be, az idősek a fiatalabbakat maguknál erkölcselenebbnek tartották, tartják ma is.

A cikk írója szerint a nevelőnek az a legfőbb feladata, hogy felismerje azokat a fő veszélyforrásokat, amelyek az erkölcselen viselkedést előidéznek. (*Szintén rousseau-i a gondolat: nem tilalomfákkal kell szegélyezni a gyermeki fejlődés útját, hanem meg kell akadályozni a helytelen cselekedeteket.*) Kis János szerint így ügyelni kell arra, hogy a növendéket megóvják a szoros ruha, a simogatás, a henyélés és unalom, a mezítelenkedés, a közös fürdés, a mocskos beszéd, a csábító könyvek, a közös ágyban való alvás, a csendes félrevonulás, a magányos séták és az ébredés utáni ágyban maradás lehetséges „veszélyeitől”.

Modern gondolatként hangzik az író ezen mondata: „Az intés és a’ tanítás mindenkor a’ gyermekek idejéhez (t. i. korához) alkalmaztassék mind a’ magyarázatra, mind a’ kifejezésekre nézve.” Leírta még a „titkos vétek” felfedezésének jeleit (*kialvatlanság, sápadtság, karikás szemek stb*) és „a’ nyavalyának gyógyítását”, ha a nevelő vagy szülő úgy látja, hogy nagy a baj gyermekével.

Szintén elgondolkodtató, és már az ókori szerzőknél, például Quintilianusnál is olvasható gondolat, hogy „igen kevés szülék esmérük... gyermekeiket. Azt vélik, hogy tsak az iskolákban romolnak el azok, de többnyire megromolva jönnek az iskolákba.” Kis János is tisztában volt tehát azzal, hogy a gyermeki fejlődés, a szocializáció folyamata legelsősorban iskolán kívüli helyszíneken megy végbe, a gyermeki viselkedés alapmintái a családban alakulnak ki. Művéből mindvégig kitűnik a szülők és a nevelő pedagógiai felelőssége az egészséges gyermek, a teljes személyiség nevelése kapcsán.

Összegzés

A 19. század eleji Magyarország tudományos életének egyik fontos orgánuma volt a Tudományos Gyűjtemény című folyóirat. Benne helyet kaptak azok az – adott korszakban modernnek számító – írások, melyek a kor eredményeit tükrözték.

Az egészségnevelést érintően Kis János tette közé elsőként cikkét a lapban, aki Rousseau korai magyar követőjének számít, és a 20. század eleji magyar reformpedagógusok szellemi elődjének. Gondolatai a testi- és ezen belül a szexuális nevelésről – fényt vetnek a korabeli pedagógiai gondolkodás gyökereire és tartalmára.

JEGYZETEK

1. A magyar sajtó története I. 1705-1848. Szerk.: Kókay György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
2. Révai Nagy Lexikona XI. k., Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1914. 662-663. o.
3. Kis János: A testet tárgyazó nevelésről. In: Tudományos Gyűjtemény, Pest, 1817/IX. k., 3-33. o. *(A cikkben szereplő idézetek e műből való kiemelések.)*
4. Rousseau, Jean-Jacques: Emil vagy a nevelésről. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
5. Buda Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 27. o.

Pécsi Tudományegyetem — BTK – Neveléstudományi Intézet – Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék
H-7622 Pécs, Ifjúság u. 6. — Tel: (72) 503-600 / 4366

© Dr. Kéri Katalin tanszékvezető egyetemi docens, 2004 (kerik@btk.pte.hu)